

Arkeologiska förundersökningar längs väg 50, Åsbro – Askersund

RAÄ Lerbäck 268:1, 356:1 och 1015, Lerbäcks socken, Askersunds kommun, Närke

Annica Ramström

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2016:18

ARKEOLOGISKA FÖRUNDERÖKNINGAR
OCH KOMPLETTERANDE UTREDNING

Arkeologiska förundersökningar längs väg 50, Åsbro – Askersund

RAÄ Lerbäck 268:1, 356:1 och 1015, Lerbäcks socken, Askersunds kommun, Närke

Annica Ramström

Lst dnr 431-1637-2015

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2016 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2016:18

Författare Annica Ramström

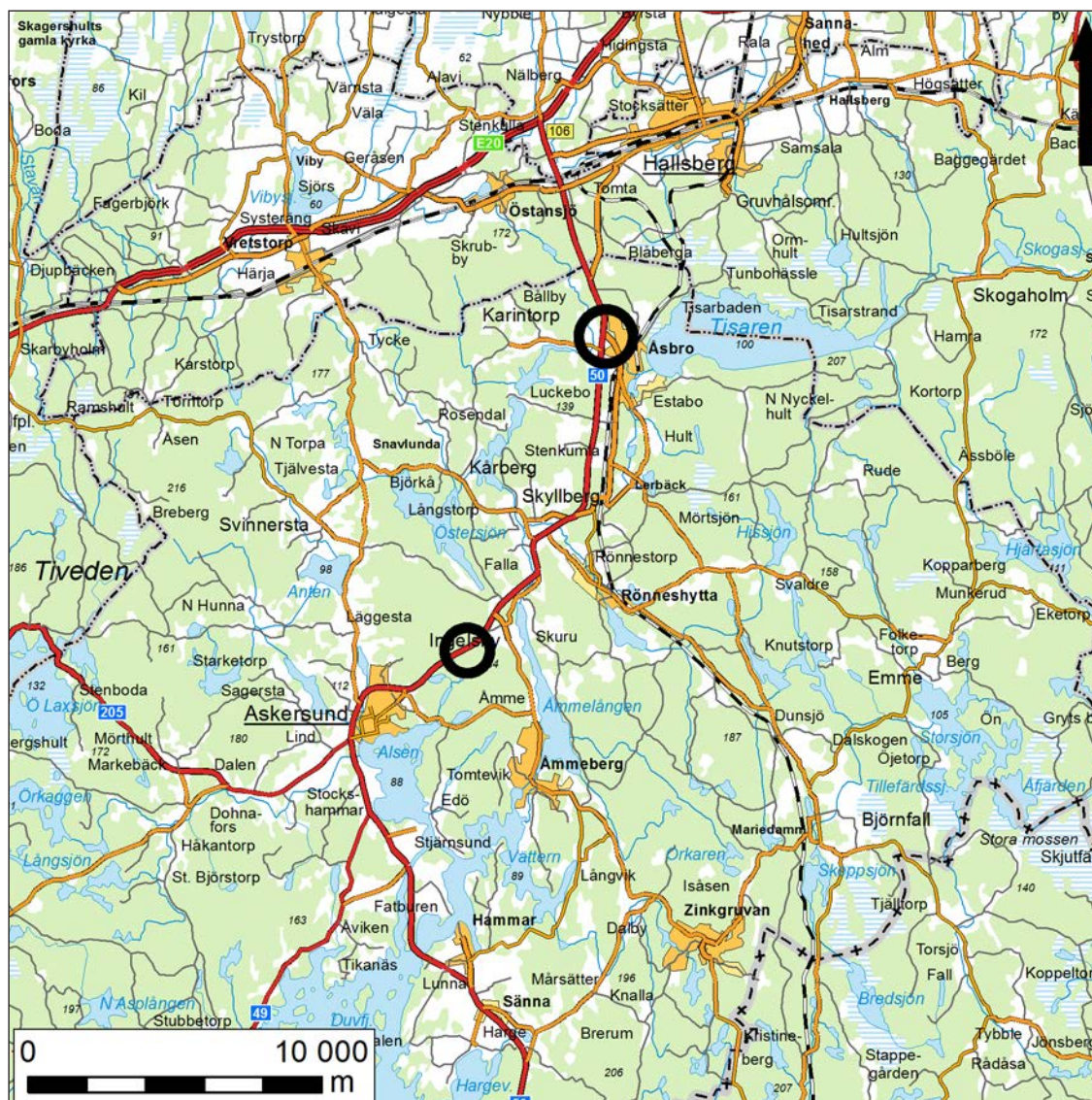
Grafisk form Nina Balknäs@Högtorps Diverse

Omslagsfoto Översikt över ugnen RAÄ Lerbäck 268:1.
Foto av Arkeologgruppen AB.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_150001

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	6
Syfte och frågeställningar.....	8
RAÄ Lerbäck 1015, förhistorisk boplats.....	8
Metod	10
Resultat	11
Tolkning	12
RAÄ Lerbäck 356:1, lägenhetsbebyggelse	13
Metod	15
Resultat	15
Tolkning	18
RAÄ Lerbäck 268:1, ugnslämning	20
Metod	20
Resultat	20
Tolkning	25
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	26
Referenser	28
Administrativa uppgifter	29
Bilagor	30
<i>Bilaga 1. Schakttabell RAÄ Lerbäck 268:1</i>	
<i>Bilaga 2. Schakttabell RAÄ Lerbäck 356:1</i>	
<i>Bilaga 3. Schakttabell RAÄ Lerbäck 1015</i>	
<i>Bilaga 4. Anläggningstabell RAÄ Lerbäck 268:1</i>	
<i>Bilaga 5. Anläggningstabell RAÄ Lerbäck 356:1</i>	
<i>Bilaga 6. Anläggningstabell RAÄ Lerbäck 1015</i>	

Figur 1. Översiktskarta med undersökningsområdena markerade med svarta ringar.
Skala 1:250 000.

Sammanfattning

Inför utbyggnaden av väg 50 mellan Åsbro och Askersund genomförde Arkeologgruppen AB arkeologiska förundersökningar av två platser med lämningar. Dessutom genomfördes en kompletterande arkeologisk utredning etapp 2 på en plats.

Uppdraget innebar att utföra arkeologiska förundersökningar av:

- RAÄ Lerbäck 1015, en förhistorisk boplats
- RAÄ Lerbäck 356:1, en lägenhetsbebyggelse

och en kompletterande arkeologisk utredning etapp 2 av:

- RAÄ Lerbäck 268:1, en ugnslämning

Boplatsen RAÄ Lerbäck 1015 var belägen på en svag förhöjning väster om väg 50 invid avfarten till Gamla Riksvägen och Åsbro.

Förhöjningen sträcker sig i östvästlig riktning mot omgivande åkermark i väster på en höjd av 110–115 meter över havet.

Det aktuella förundersökningsområdet uppgick till cirka 4 000 kvadratmeter. Inom ytan drogs elva schakt, vilka samtliga visade en likartad stratigrafi: under grästorven fanns ett 0,2 meter tjockt ploglager som i sin tur överlagrade sand. Anläggningar fanns i sex av schakten och utgjordes till största delen av härdbottnar. Härdbottnarna var samtliga ovala med ett djup av 0,02–0,18 meter innehållande en ljus gråaktig fyllning med kolstänk. Utöver härdbottnarna hittades även årderspår från äldre åkerbruk samt stolphål/störhål efter hägnader. En härdbotten

och ett stolphål daterades, härdbotten fick en datering till mesolitikum medan stolphålet daterades till historisk tid, 1500–1600-tal.

Lägenhetsbebyggelse RAÄ Lerbäck 356:1 var känd sedan tidigare i Fornsök. Häradsekonomiska kartan från åren 1864–67 visar att det på platsen legat en backstuga, Espedalsfallet (Rikets allmänna kartverk akt:J112-64-25). Vid en fördjupad genomgång av det skriftliga källmaterialet visade det sig att det på platsen i början av 1800-talet, delvis kanske samtida med backstugan, legat ett torp eller en gård vid namn Wigerängen (Lantmäterimyndighetens arkiv, akt: 18-ler-106).

Efter avbaning framkom en husgrund, Hus 1, som endast var synlig till en del vid inventeringarna. Husgrunden var 11x5 meter stor och upp till 0,8 meter hög. Husgrunden var inte bevarad i sin helhet utan endast den västra långväggen samt delar av den norra kortsidan var bevarade.

I den sydvästra delen av undersökningsområdet fanns en stenmur. Muren som är 35 meter lång och upp till 0,4 meter hög avskiljer inägan mot utmarken i sydväst.

En jordkällare, Hus 2, fanns också i den sydvästra delen av undersökningsområdet. Den var 6x2,5 meter stor i yttermått och 1,3–1,4 meter djup, ingrävd i en jordkulle med väggar byggda i sten. Väggarna var kallmurade i upp till sex skift natursten. I källarens rum återfanns rester av taket, vilket var valvslaget av natursten och hade rasat in eller medvetet rivits.

Då det trots sökschaktsgrävning inte kunde hittas några kulturlager eller fynd, varken runt huset eller källaren bedömdes platsen som bebodd antingen under en mycket kort period eller att den inte har brukats. Tveksamhet råder om huset överhuvudtaget färdigställts. Avsaknaden av lager och fynd gjorde att lämningarna inte gick att datera.

Ugnslämningen RAÄ Lerbäck 268:1 var belägen i en sydsluttning mot sjön Lilla Röllingen. I Fornsök har ugnen tolkats som en ask- eller tjärugn. I ett tillägg år 1982 står att förutom aska togs också fosfor ur ugnen som gödsel till åkrarna.

Ugnen var rektangulär, cirka 3,5x2,5 meter stor och 1,65 meter hög. Ugnsens väggar var kallmurade med natursten i storleken 0,3–0,6 meter i diameter, mestadels 0,3–0,45 meter stora. Påfallande ofta hade stenarna en slät sida utåt. Väggarna var murade i sju skift. Mot botten och mitt på framsidan fanns två större naturstenar i mitten som bildar en öppning med ett tunnvalv, även detta kallmurat. Öppningen in till ugnens kammare är halvmåneformad och cirka 0,4 meter hög. Kammaren är rektangulär, cirka 2,5x1,5 meter stor och hästskoformad i den västra delen.

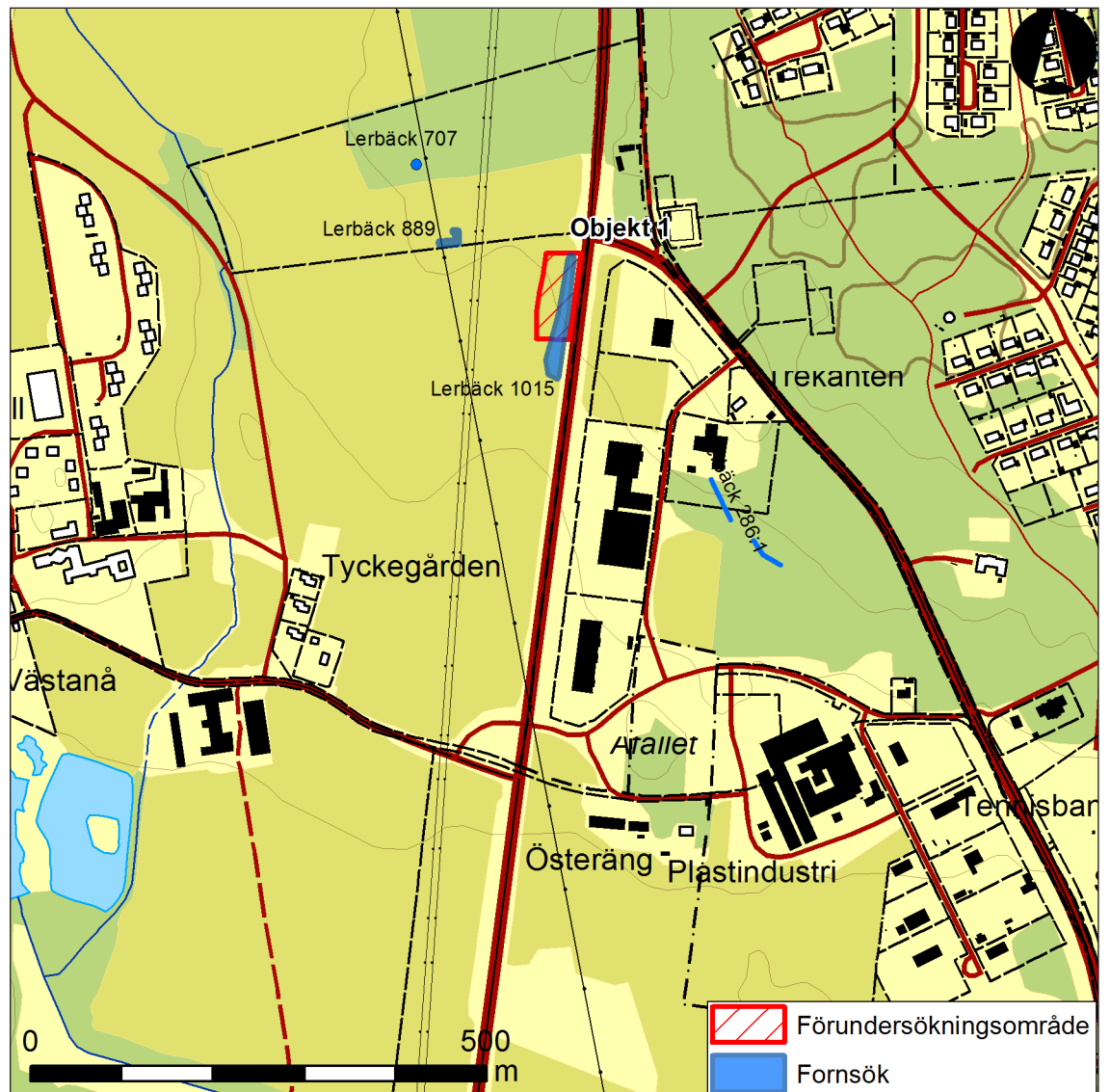
Strax söder om ugnen fanns en likartad hästskoformad ingrävning. Denna har tolkas som att det funnits ytterligare en ugn på platsen eller att det rör sig om en ugn som inte fullbordats.

Varken den arkeologiska undersökningen eller de prover som analyserats kan bringa någon klarhet i ugnens ålder eller funktion.

Inledning

Inför utbyggnaden av väg 50 mellan Åsbro och Askersund genomförde Arkeologgruppen AB arkeologiska förundersökningar av två platser med lämningar. Dessutom genomfördes en kompletterande arkeologisk utredning etapp 2 på en plats. De tre platserna uppmärksammades i samband med den arkeologiska utredning, etapp 1, som genomfördes år 2013 och som följdes av en arkeologisk utredning etapp 2 år 2014 (Ramström 2014). De tre platserna utgjordes av en förhistorisk boplat, RAÄ Lerbäck 1015; en lägenhetsbebyggelse, RAÄ Lerbäck 356:1 och en ugnslämning, RAÄ Lerbäck 268:1. Undersökningarna genomfördes under sensommaren år 2015 av Annica Ramström och Helmut Bergold. Tidvis var vi behjälpliga av vår praktikant Caroline Eriksson. Undersökningarna bekostades av Trafikverket och beslutande i ärendet var Länsstyrelsen i Örebro län.

De vitt skilda arkeologiska miljöerna innebär att avsnitten om bakgrund och kulturmiljö, samt metod skiljer sig en del. Av den anledningen har förundersökningsrapporten delats upp så att varje objekt har sina specifika kapitel enligt ovan samt egna resultatkapitel för att förenkla för läsaren.

Figur 2. Översiktskarta över förundersökningsområdet RAÄ Lerbäck 1015. Skala:1:50 000.

Syfte och frågeställningar

Uppdraget innebar att utföra arkeologisk förundersökningar av:

- *RAÄ Lerbäck 1015, en förhistorisk boplat*
- *RAÄ Lerbäck 356:1, en lägenhetsbebyggelse*

och en kompletterande arkeologisk utredning etapp 2 av:

- *RAÄ Lerbäck 268:1, en ugnslämning*

Syftet med förundersökningarna var att skapa ett underlag för Länsstyrelsens bedömning av om tillstånd till att ta bort aktuell del av fornlämningen kunde ges samt att klargöra fornlämningarnas närmare art och omfattning. Detta skulle minst omfatta:

- *eventuell förekomst av kulturlager, deras karaktär och ålder*
- *eventuell förekomst av anläggningar och bedömning av deras typ, antal och ålder*
- *eventuellt fyndinnehåll, vilket skulle inkludera en bedömning av fyndens typ, antal och ålder*
- *bedömning av fornlämningens bevarandegrad på aktuell plats*
- *rumslig avgränsning av fornlämningen inom exploateringsområdet*
- *bedömning av vilka typer av aktiviteter som ligger bakom de kulturlager, anläggningar och fynd som påträffas vid förundersökningen.*

Utöver detta skulle förundersökningarna klargöra i vad mån en arkeologisk undersökning (slutundersökning) måste utföras av aktuell del av

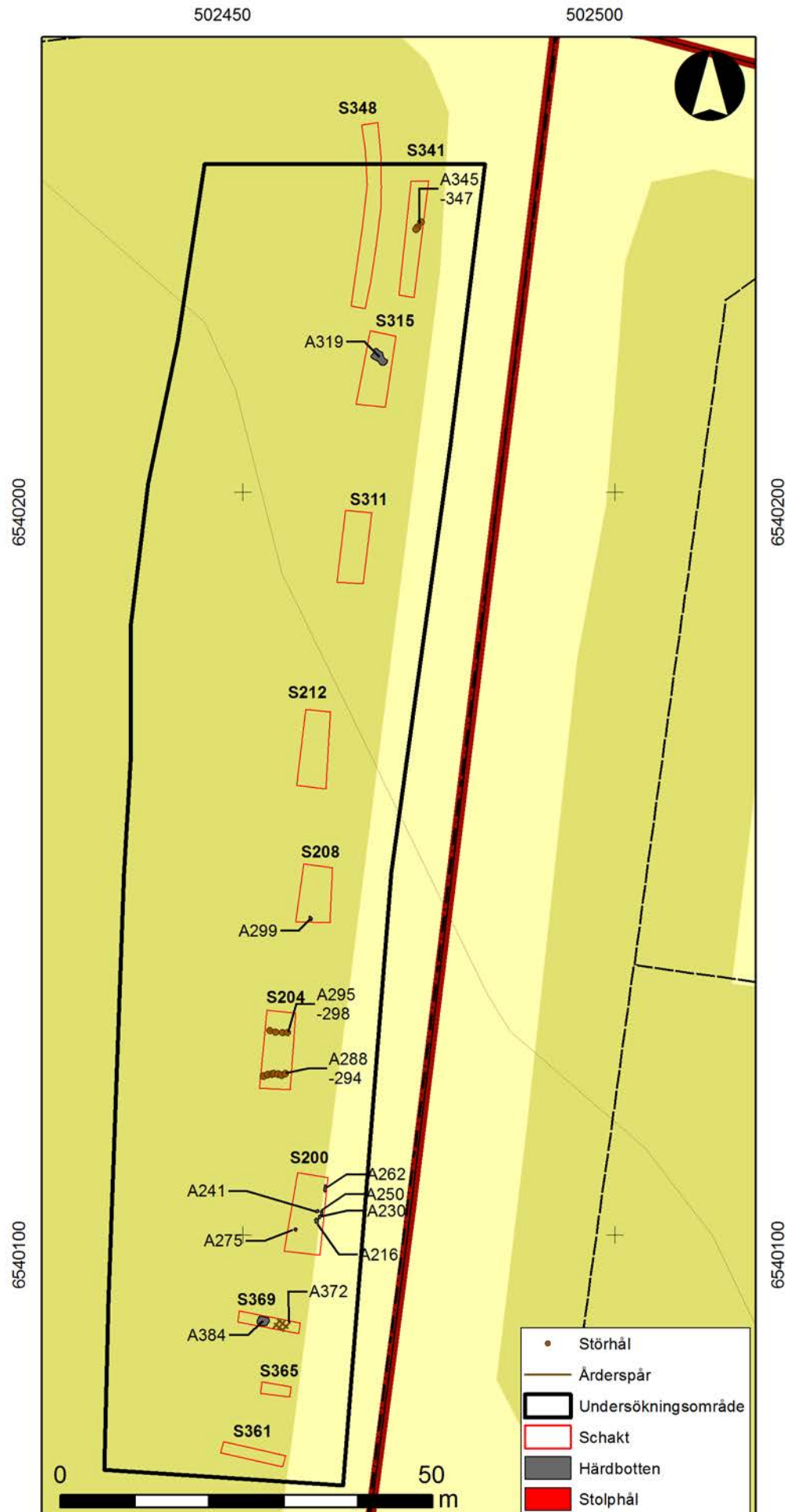
fornlämningen innan bygg- och anläggningsverksamhet får ske inom området för fornlämningen. Som underlag för detta skulle en bedömning av fornlämningens vetenskapliga kunskapsvärde göras, det vill säga en bedömning av i vilken utsträckning som en arkeologisk undersökning av aktuell del av fornlämningen skulle kunna bidra med ny och meningsfull arkeologisk kunskap.

Syftet med den kompletterande arkeologiska utredningen, etapp 2, för objekt Lerbäck 268:1 var att fastställa lämningens antikvariska status samt närmare avgöra lämningens karaktär.

RAÄ Lerbäck 1015, förhistorisk boplat

Boplatsen var belägen på en svag förhöjning väster om väg 50 invid avfarten till Gamla Riksvägen och Åsbro. Läget för boplatsen uppmärksammades vid den arkeologiska utredningen etapp 1 och bekräftades vid den arkeologiska utredningen etapp 2 (Ramström 2014).

Förhöjningen sträcker sig i östvästlig riktning mot omgivande åkermark i väster på en höjd av 110–115 meter över havet. Vid den arkeologiska utredningen etapp 2 avgränsades lämningen mot norr och söder, medan den var naturligt avgränsad av väg 50 och nybyggnation mot öster. Boplatsen är inte avgränsad mot väster utan fortsätter utanför förundersökningsområdet. Vid en arkeologisk utredning som gjordes år 2012 väster om förundersökningsområdet hittades ett aktivitetsområde med två kolningsgropar, en kol och/eller sotfläck samt en smideshård. Området är registrerat som RAÄ Lerbäck 889 (Bondesson, Forenius, Nilsson & Beckman-Thoor 2013:37).

Figur 3. Schaktplan över bopplatsen RAÄ Lerbäck 1015. Skala 1:800.

Figur 4. Översikt över boplatssområdet taget från söder med Annica Ramström och Caroline Eriksson. Foto av Arkeologgruppen AB.

Vid den arkeologiska utredningen etapp 2 kunde det konstateras att de lämningar som hittades var mycket grunda och starkt påverkade av brukandet av åkern. Detta berodde på den lätta sandjord som utgjorde förhöjningens jordart.

Metod

Förundersökningen genomfördes med sökschaktsgrävning, skiktvis med grävmaskin ner till anläggningsnivå. Utöver att avgränsa lämningen drogs schakten i syfte att få en uppfattning om anläggningstäthet, anläggningstyper och eventuella kulturlager. Schakten från förundersökningen tillsammans med schakten från utredningen lades ihop

för att belysa anläggningstyper samt anläggningstäthet. De anläggningar som framkom mättes in i plan, typbestämdes och dokumenterades skriftligt. Ett antal handgrävdes i sin helhet i syfte att utröna datering och bevarandegrad. Då anläggningarna var grunda, sällan djupare än 0,15 meter, ritades inga sektioner.

Tre prover för ^{14}C -analys samt vedartsanalys skickades vidare till Ulf Strucke, Arkeologerna vid Statens Historiska Museum, i syfte att datera platsen. Ett prov som skickades för datering visade sig vid vedartsanalysen inte uppfylla de kriterier för egenålder som behövs för en bra datering varför detta prov destruerades. Resterande två prover skickades vidare till International

Figur 5. Härdbotten, A319, från norr. Foto av Arkeologgruppen AB.

Chemical Analysis i Miami för datering. Syftet med proverna var, förutom att få en datering av platsen, också att se om det fanns flera tidshorisonter.

Vid utredningen etapp 2 uppmärksammades ett par mindre slaggstycken i ploglagret. Inför förundersökningen skulle därför särskild uppmärksamhet ägnas åt indikationer på smidesverksamhet i området.

Resultat

Det aktuella förundersökningsområdet uppgick till cirka 4 000 kvadratmeter, se figur 3. Inom ytan drogs elva schakt, vilka samtliga visade en likartad stratigrafi: under grästorven fanns ett 0,2 meter tjockt ploglager som

i sin tur överlagrade sand. Anläggningar fanns i sex av schakten och utgjordes till största delen av härdbottnar. Precis som vid utredningen etapp 2 kunde det konstateras att samtliga anläggningar som grävdes var mycket grunda och urlakade. De återfanns i den södra delen av undersökningsområdet, i en svag sydsluttning.

Härdbottnarna var samtliga ovala, vanligen 0,6–0,7 meter stora med ett djup av 0,02–0,18 meter innehållande en ljus gråaktig fyllning med kolstänk. Möjligheterna till kolprov var begränsade i anläggningarna, då det var svårt att få ut bra dateringsmaterial från dem. Två kolprover, från två härdbottnar, skickades för ^{14}C -datering. De båda proverna – vilka båda hade en låg egenålder –

Figur 6. Årderspår, A372, från söder. Foto av Arkeologgruppen AB.

ICA ID	Submitter ID	Material Type	Pretreatment	Conventional Age	Calibrated Age
15C/1127	Åsbro 262	Charcoal	AAA	6870 +/- 40 BP	Cal 5840 - 5670 BC
15C/1128	Åsbro 319	Charcoal	AAA	280 +/- 20 BP	Cal 1520 - 1580 AD (48.1%) Cal 1580 - 1590 AD (1.1%) Cal 1630 - 1660 AD (46.2%)

Figur 7. Tabell över 14C-dateringarna som gjordes på RAÄ Lerbäck 1015.

gav en disparat bild av platsen. Den ena gav en datering till 5840–5670 f. Kr. och den andra en datering till 1520–1660 e. Kr.

Utöver härdarna fanns i den södra delen även årderspår från äldre brukning (A372). Både i norr och söder hittades störhålsrader, A345–A347 i norr samt A288–A294 och A295–A298 i söder.

Tolkning

I det arkeologiska materialet på platsen kan åtminstone två äldre brukningsfaser urskiljas.

*Fas 1 – härdbottnarna
– datering till mesolitikum.*

*Fas 2 – årderspår, hägnadsrader
samt svedjebränning, historisk tid.*

Den äldsta fasen dateras till mesolitikum och utgörs av de grunda, urlakade härdbottnarna, vilka återfinns främst i den

södra delen av förundersökningsområdet. Hårdarnas dåliga bevarandegrad samt avsaknaden av andra typer anläggningar och fynd gör platsen svår att sätta in i ett sammanhang.

Den yngre fasen från historisk tid kan kopplas till åkerbruk från olika tider såsom åkerbruk (årderspår) och svedjebränning. De hägnadsrader som hittades visar att åkerytorna i äldre tid varit mindre och inhägnade av gärdesgårdar.

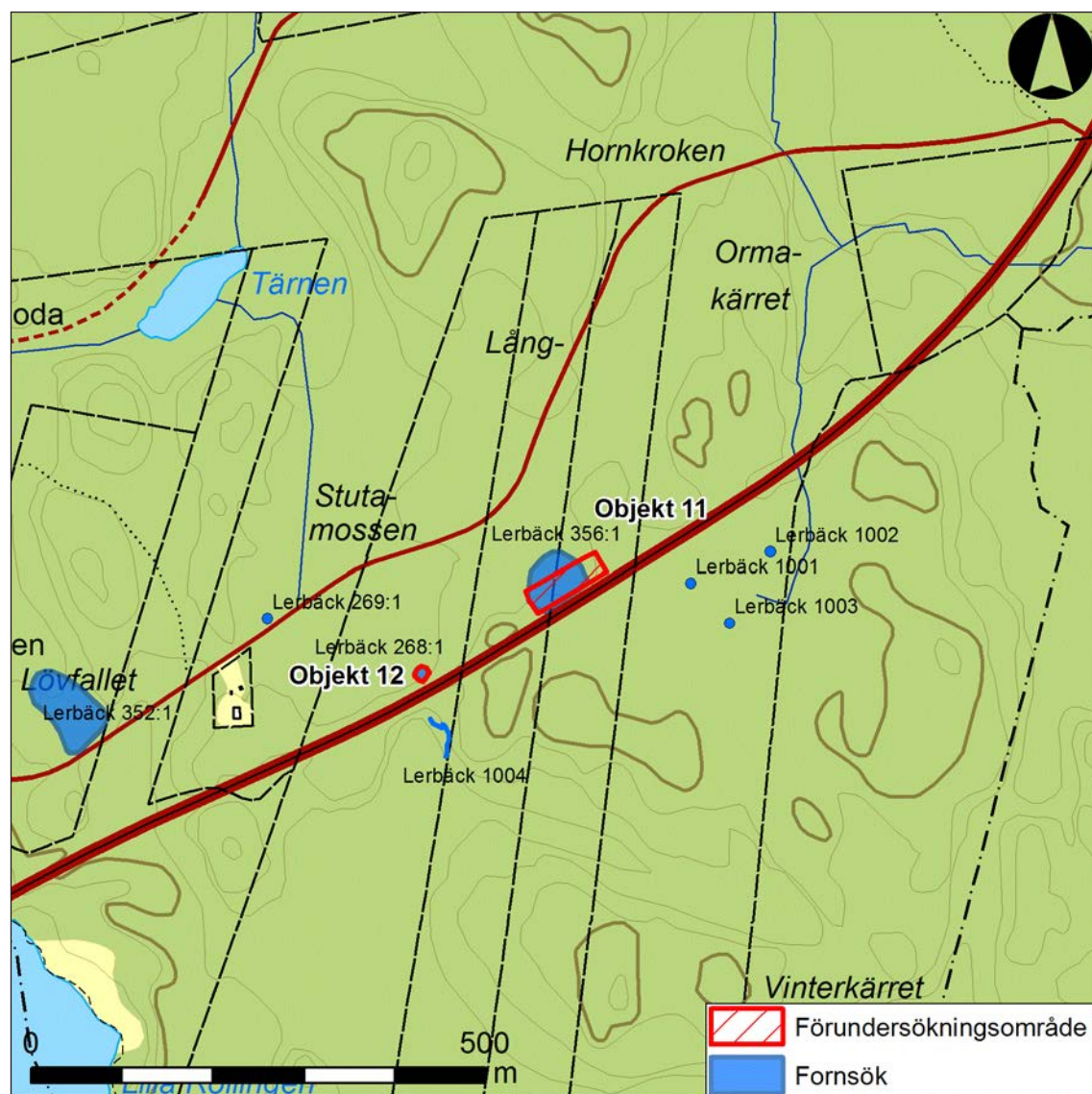
De faser som konstaterades vid förundersökningen har ingen koppling till de lämningar som tidigare hittats och undersökts nordväst om förundersökningsområdet vid en arkeologisk utredning år 2012. Inga ytterligare spår efter järnframställning i form av slaggstycken eller liknande hittades vid förundersökningen. De slaggar som hittades vid utredningen hör sannolikt ihop med de aktiviteter som kunde konstateras vid tidigare nämnda utredning år 2012.

Det finns en arkeologisk potential på platsen, i den södra delen där hårdbottnarna hittades, men förundersökningsområdet är smalt och det är svårt att få ett sammanhang av ytan. En källkritisk aspekt är att platsen endast är daterad med ett kolprov. Utöver den mesolitiska dateringen har platsen även nyttjats under järnålder, vilket utredningen från år 2012 visar. Det är en plats med flera tidshorisonter, vilket bör tas i beaktande vid eventuella framtida exploateringar i området. Den vetenskapliga potentialen för platsen bedöms som ringa på grund av undersökningsområdets ytmässiga storlek i kombination med de dåliga bevarandeförhållandena för de arkeologiska lämningarna.

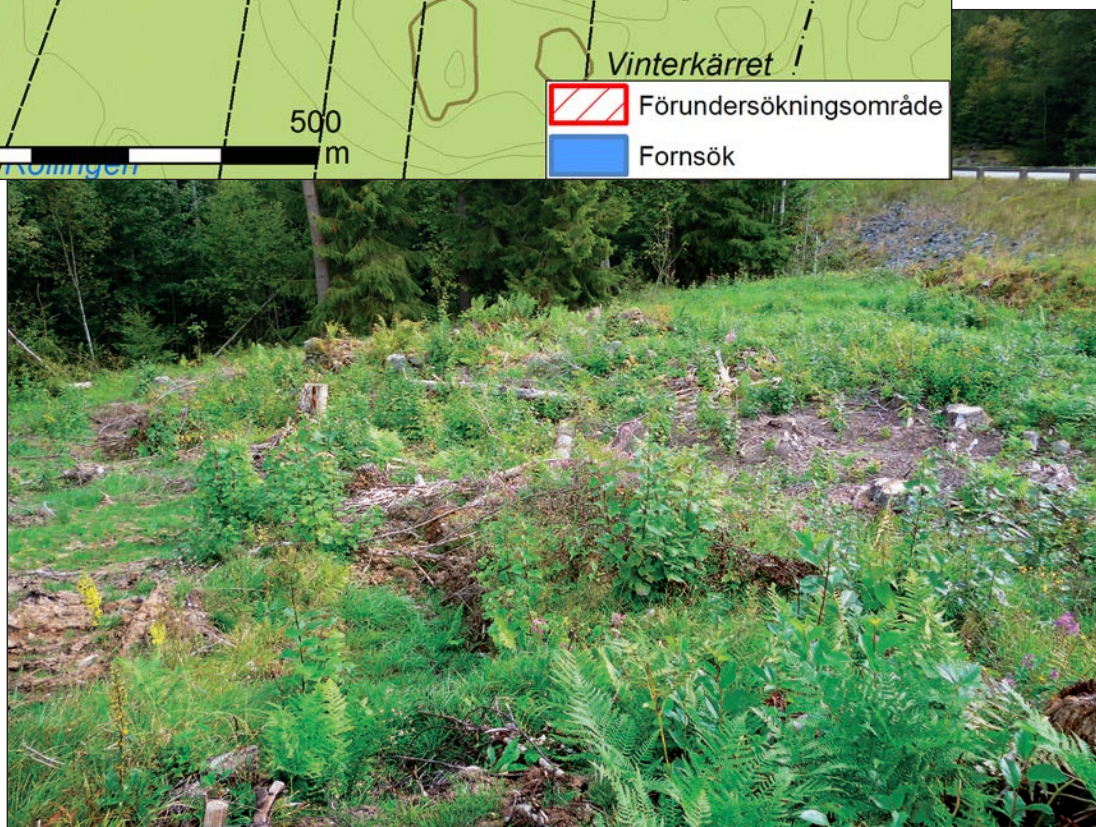
RAÄ Lerbäck 356:1, Lägenhetsbebyggelse

Lägenhetsbebyggelse Lerbäck 356:1, som var känd sedan tidigare i Fornsök, var belägen på den västra sidan av väg 50 i vad som vid de båda utredningstillfällena uppfattades som en nordlig sluttning. Vid avbaningen i samband förundersökningen visade sig terrängen inte alls vara så sluttande som den uppfattats tidigare, då den var beväxt med i stort sett ogenomtränglig sly. De huslämningar som hittades var istället anlagda på naturliga terrasser. I norr avgränsades hustomten av ett mindre vattendrag, i en ravin, och i det högre belägna partiet i söder av en stenmur.

Det historiska kartmaterialet, framförallt häradsekonomiska kartan från åren 1864–67, visar att det på platsen legat en backstuga, Espedalsfallet (Rikets allmänna kartverk akt:J112-64-25). Enligt husförhörlängderna är detta en felskrivning och det ska istället vara Åskedalsfallet, en backstuga som legat inom gränsen för Ingelsbyns marker (Ramström 2014). I samband med den arkeologiska utredningen etapp 2 gjordes en fördjupad genomgång av det skriftliga källmaterialet i form av husförhörlängder och det historiska kartmaterialet. Vid genomgången visade det sig att det på platsen i början av 1800-talet legat, delvis kanske samtida med backstugan, ett torp eller gård vid namn Wigerängen (Lantmäterimyndighetens arkiv, akt: 18-ler-106).

Figur 9. Översiktskarta med lämningarna Lerbäck 365:1 och Lerbäck 268:1. Objekt 11 och 12 i utredningsrapporterna (Ramström 2014). Skala 1:8 000.

Figur 8. Översikt över området för Hus 1, A800, före avbaning, foto från väster. Foto taget av Arkeologgruppen AB.

Metod

Då hela undersökningsområdet var kraftigt bevuxet med träd och sly inleddes arbetet med att platsen slyröjdes. Efter röjningen blev lämningens ingående element synliga och en kartering av platsen gjordes. Samtliga ingående konstruktioner och strukturer mättes in och dokumenterades skriftligt.

Efter karteringen drogs sökschakt i syfte att söka bevarade kulturlager och anläggningar som inte var synliga ovan mark och som skulle kunna hjälpa till att öka förståelsen av lämningen. Kring huslämningen och jordkällaren banades större ytor av som frilade husgrunderna samt området närmast kring dem.

Samtliga konstruktioner rensades med handverktyg, dokumenterades skriftligt och fotograferades.

Resultat

Längst i norr fanns en större husgrund, Hus 1 (A800) som endast var synlig till en del vid inventeringarna. Vid avbaning och framrensning visade det sig vara en husgrund som var 11x5 meter stor och med en nord-sydlig syll som var upp till 0,8 meter hög. Huset låg på en naturlig terrass precis ovanför den lilla bäck som finns norr om platsen.

Husgrunden var inte bevarad i sin helhet utan endast den västra långväggen och delar av den norra kortsidan var bevarade. Hela den östra långsidan och den södra kortsidan saknades, vilket gör att husets här angivna storlek är en uppskattning.

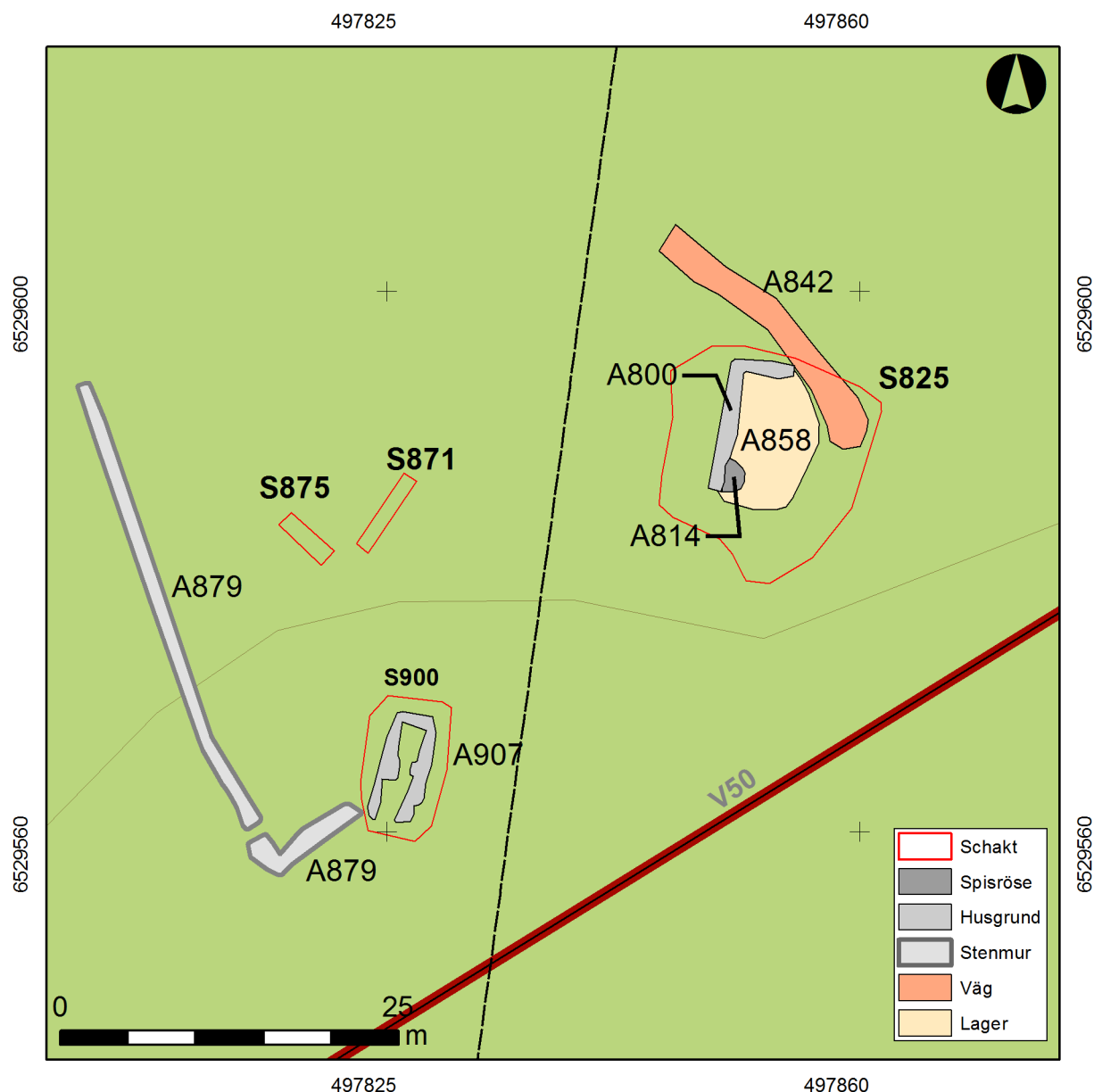
Den norra väggen som var 0,3–0,8 meter hög, med den högsta delen i det nordvästra hörnet, var byggd i skalmursteknik. Ramen var byggd av större

stenar i storleken 0,4–0,6 meter och hade fyllts med mindre stenar i storleken 0,15–0,25 meter. I den nordvästra delen var muren bevarad i upp till tre skift. I övriga delar återfanns ett till två skift. Skalmuren bestod mestadels av rundad natursten, även om delvis huggna stenar återfanns i muren.

Vid schaktningen togs samtliga synliga murar samt spisfundamentet fram. Även inuti husgrunden gjordes schaktningar i syfte att hitta bevarade kulturlager. Inga lager hittades dock inne i huset.

Spisfundamentet (A814) var 2x1,5 meter stort och 0,4 meter högt. Det var kraftigt övertorvat även efter slyröjningen. Fundamentet var byggt av 0,7–0,4 meter stora stenar i upp till två skift. Stenarna var utvalda naturstenar och lagda med deras flata sida uppåt så att de tillsammans bildade en jämn yta. Den jord som låg ovanpå spisiröset var något annorlunda till karaktären. Det var tegelfärgat eller ljusare till färgen än det omkringliggande torv- och jordlagret. I området kring spisfundamentet återfanns hemslaget tegel, om än inte i några större mängder. Kraftigt brända eller sintrade tegelstenar som är vanligt i och invid spisiröset saknades helt. Även kol och aska i och omkring spisen saknades. Spisiröset eller delar av det som varit en skorstensstock var tippat mot väster.

Vid schaktningen visade det sig att huset delvis var byggt på en berghäll och för att fylla ut skrevor och ojämnheter hade större stenblock använts för att skapa en plan byggyta men också för att få en jämnare nivå inne i huset. Möjligen kan huset ha fortsatt längre mot väster, då det här fanns

Figur 10. Schaktplan över RAÄ Lerbäck 365:1 med Hus 1 och Hus 2 samt stenmur. Skala 1:500.

antydningar till en förlängning av den södra långväggen, öster om spisen. Även en tilljämnd och medvetet utjämnd yta talar för detta trots att det saknas en syllrad. Möjligen har denna del aldrig blivit byggd eller blivit raserad vid bygget av den väg (A842) som återfanns söder om husgrunden och som anlades i mitten på 1950-talet i samband med dragningen av riksväg

50. Utöver spisfundamentet saknade huset inre konstruktionsdetaljer som till exempel rester efter mellanväggar.

I den norra delen av undersökningsområdet drogs två schakt (S871 och S875), båda på den enda plats där ytterligare ett hus skulle kunna ha stått, i syfte att leta efter ett eventuellt uthus.

Båda schakten uppvisade samma stratigrafi, under 0,2 meter skogstorr

Figur 11. Hus 1, A800, efter avbaning från öster. Foto av Arkeologgruppen AB.

återfanns orörd marknivå i form av siltig gulbrun sand. Inget tyder på att något hus ska ha stått på den här delen av undersökningsområdet.

I den sydvästra delen av undersökningsområdet fanns en stenmur (A879) som inhägnade gårdstunet mot sydväst. Muren som var 35 meter lång och upp till 0,4 meter hög avskiljer inägan mot utmarken i sydväst. Muren är lagd i två till tre skift av natursten som är kantig på ett sätt som gör att den kan antas vara medvetet spräckt. Muren fortsätter söder om väg 50. En möjlig öppning i muren återfinns i den södra delen, nästan precis där den slutar mot väg 50. Denna öppning är inte helt tydlig och kan vara gjord i sen tid.

En jordkällare, Hus 2 (A907), fanns i den sydvästra delen av undersökningsområdet. Källarens yttermått var 6x2,5 meter stor i nord-sydlig riktning och 1,3–1,4 meter djup. Källaren var ingrävd i en jordkulle med väggar byggda i sten. Väggarna var kallmurade i upp till sex skift natursten i storleken 0,35–0,5 meter. Många stenar var lagda med en flat sida in mot rummet.

I källarens rum återfanns resterna av taket, vilket var valvslaget av natursten och hade rasat in eller medvetet rivits. Stenarna som hörde till taket var något mindre än stenarna i väggarna. Anfånget lutade lätt inåt och stenarna var något större än övriga stenar i väggen. Ingången till källaren låg i söder och var tydligt markerad med två påbyggda

Figur 12. Stenmuren A879 med öppningen i muren i förgrunden. Foto från sydväst taget av Arkeologgruppen AB.

väggar som inte låg i förband med väggarna till själva källarvalvet. Möjligen är ingången som bildar en smal förstuga, en hall eller en gång påbyggd vid ett senare tillfälle. Även ingången var byggd av natursten i samma storlek som väggarna. Ingången hade delvis rasat ut mot sydväst. Takkonstruktionen i denna del är okänd.

Tolkning

Lämningen RAÄ Lerbäck 365:1 består av en avgränsad äga begränsad av en stenmur (A879) i sydväst och en bäck i norr och nordost. Söder om väg 50 fortsätter muren A879 i en båge som gör att samma stenmur även avgränsar i söder, om än bruten av vägbygget. I norr och nordväst avgränsas ägan av ett kärr eller mosse.

Husgrunden, Hus 1, utgörs av en syllstensgrund till ett hus som med stor sannolikhet aldrig har byggts klart. All

markberedning och grundläggning för bygget har färdigställts medan endast den ena långväggen och den ena kortväggen har byggts. Endast sporadiska stenar återfanns där den andra lång- och kortväggen skulle ha funnits. Möjligen skulle den här delen av huset ha kunnat raserats vid anläggandet av den moderna timmer- eller arbetsväg (A842) som fanns söder om huset. Avsaknaden av kulturlager samt det faktum att teglet i spisröset varken var bränt eller sinttrat samt bristen på kol och aska talar ändå för att huset aldrig har varit bebott eller bebott under en mycket kort period. Även avsaknaden av hushållsavfall antyder en ringa brukningstid.

Jordkällaren, Hus 2, tolkades vid utredningen etapp 2 som en möjlig backstuga. Förundersökningen kunde dock slå fast att det inte rörde sig om någon backstuga utan om en jordkällare. Även här saknades kulturlager och fynd både i källaren, dess ingång,

Figur 13. Jordkällaren Hus 2, A907, före avbaning och rensning, från väster. Foto av Arkeologgruppen AB.

Figur 14. Jordkällaren Hus 2, A907, efter avbaning och rensning, foto från söder. Foto av Arkeologgruppen AB.

samt utanför och omkring källaren. Källaren och dess närområde gav intryck att vara outnyttjad.

Platsens vetenskapliga potential bedöms som låg. Av den huslämning som finns på platsen är så lite bevarat att det är svårt att utröna lämningens funktion, även om bostadshus ligger nära till hands. Avsaknaden av kultur-lager och fynd gör platsen svårbedömd, detta i kombination med att möjligheten att platsen aldrig tagits ur bruk gör att platsens vetenskapliga potential bedöms som låg.

RAÄ Lerbäck 268:1, Ugnslämning

Ugnslämningen RAÄ Lerbäck 268:1 var belägen i en sydsluttning mot sjön Lilla Röllingen. I lämningens närområde fanns förutom ugnen ett längre dräneringsdike eller kanal som mynnar i ett dräneringsrör under nuvarande väg 50 och leder vidare mot sjön. I Fornsök har ugnen tolkats som en ask- eller tjärugn. I ett tillägg år 1982 står att förutom aska togs också fosfor ur ugnen som gödsel till åkrarna. Belägg för denna tolkning saknas i Fornsök. Platsen finns inte utmärkt i det historiska kart materialet, men genom kartstudier kan det beläggas att marken under historisk tid har hört till Ingelsbyn och varit byns yttersta gräns mot Askersunds stad. Området är i kartmaterialet ett utmarks- och skogsområde. Ugnen är dock belägen förhållandevis nära den äldre landsvägen mot Askersund som finns norr om lämningen, kallad Riksväg 8.

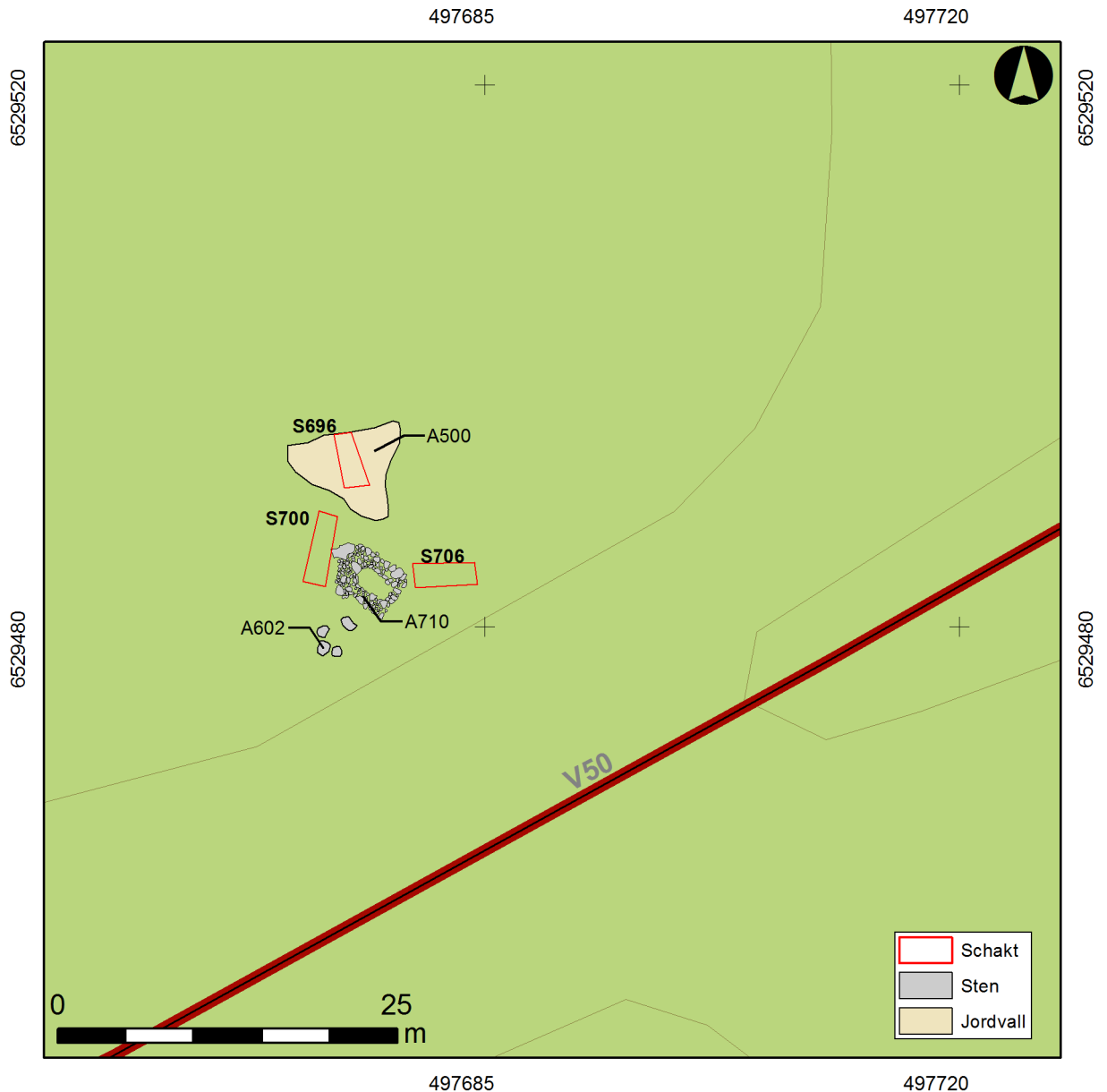
Metod

För att försöka förstå lämningen och dess närmiljö inleddes undersökningen med en riktad djupanalys samt en mer noggrann kartering av ugnens när-område. Syftet med detta var att före den kompletterande utredningen fördjupa kunskapen kring undersökningsområdet. Enligt Gert Magnusson, som fornminnesinventerade området och hittade ugnen, skulle det röra sig om en askugn för tillverkning av pottaska. Pottaska var i äldre tider en vanlig ingrediens i tvål, såpa och snus. Att tillverka pottaska var en inte helt ovanlig binäring inom utmarksbruket (muntlig uppgift Gert Magnusson).

För att klargöra ugnens funktion och konstruktionsdetaljer samt för att eventuellt kunna datera ugnen plockades den delvis ner, dels för hand och dels med hjälp av grävmaskin med gripklo. Ugnen mättes in, beskrevs och fotograferades. Utöver detta gjordes också en 3D-modell av Helen Grenler, GeolIT-konsulten, som återfinns som figur 17. Ett makrofossilprov från den mängd jord som gick att samla ihop i botten av ugnen, skickades för analys till Jens Heimdahl, Arkeologerna på Statens Historiska Museum.

Resultat

Efter avbaning och rensning visade det sig att ugnen (A710) var rektangulär, cirka 3,5x2,5 meter stor och 1,65 meter hög. Ugnens väggar var kallmurade med natursten i storleken 0,3–0,6 meter i diameter, mestadels 0,3–0,45 meter stora. Påfallande ofta hade stenarna en slät sida utåt. Väggar-arna var murade i sju skift.

Figur 15. Schaktplan över RAÄ Lerbäck 268:1. Skala 1:500.

På nordvästra sidan fanns ett stort stenblock eller berg i dagen. Den östra väggen bildar ugnens framsida. Stenarna i hörnen av ugnen är tuktade. Mot botten och mitt på framsidan fanns två större naturstenar i mitten som bildar en öppning med ett tunnvalv, även detta kallmurat. Öppningen in till ugnens kammare är halvmåneformad och cirka 0,4 meter hög. Kammaren är rektangulär,

cirka 2,5x1,5 meter stor, hästskeformad i den västra delen. Ingrävningen har helt klätts med varvad, kallmurad sten i sju skift. Vid nedplockningen av ugnen visade det sig att det var de östra och västra väggarna som var kallmurade medan de södra och norra var byggda i skalmursteknik. Inne i kammaren, upp till 1 meter från botten, är stenarna kraftigt brända.

Figur 16. Ugnen A710 efter framsrensning. Fotot taget från sydöst av Arkeologgruppen AB.

Figur 17. Insidan av kammaren med den norra väggen där de brända eller vittrade stennarna syns tydligt mot kammarens botten. Foto av Arkeologgruppen AB.

Figur 19. Den likartade hästskoformade ingrävningen A602 sedd från sydöst. Foto av Arkeologgruppen AB.

Trots att det är synligt att stenarna i ugnen utsatts för kraftig värme återfanns inget sot, kol eller aska i ugnens botten eller utanför densamma.

Strax söder om ugnen A710 fanns en likartad ingrävning (A602). Denna har tolkas som att det funnits ytterligare en ugn på platsen eller att det är en ansats att bygga ytterligare en ugn som inte fullbordats. Ingreävningen är hästskoformad och utöver själva ingrävningen fanns ett par stenar placerade på sådant sätt att de tolkades höra till konstruktionen. Stenarna var 0,8–1 meter stora.

Norr om ugnslämningen fanns en triangulär vall i östvästlig riktning, 8x6 meter stor. Ett schakt (S696) drogs genom vallen för att utröna vad den

bestod av och om den innehöll någon form av konstruktion. Vallen visade sig bestå av jord och naturstenar i storleken 0,1–0,8 meter.

Då konstruktionen av ugnen inte kunde förklara dess funktion skickades ett makrofossilprov för analys. Provet visade förekomst av ett ungt material som legat öppet för solljus. Provet kunde inte heller belysa vad ugnen använts till. Då metaller eller glödhoppor saknades i provet och i det omkringliggande området kan det med stor sannolikhet uteslutas att ugnen använts för metallbearbetning. Varken den arkeologiska undersökningen eller de prover som analyserats kan bringa någon klarhet i dess ålder eller funktion.

Figur 20. Framsidan av ugnen A710 med öppning i botten, foto från sydöst. Foto av Arkeologgruppen AB.

Tolkning

Om inte de brändastenarna funnits i ugnens kammare skulle den ha förefallit vara oanvänd, då inga spår efter trampytor eller andra lager kunde återfinnas utanför ugnen eller i dess närhet. Då varken konstruktionen eller det prov som togs i ugnen kan ge något svar på ålder eller användningsområde kan

en tolkning av ugnen inte göras. Då så mycket arkeologiskt arbete lades ner redan i inledningsskedet vid undersökning av lämningen RAÅ 268:1 bedöms möjligheterna att förstå, tolka och datera lämningen i slutundersökningen som små eller obefintliga.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Utvärderingen av undersökningsplanen i förhållande till undersökningarnas utförande, resultat samt rapportering kommer att följa den uppställning som fanns i den undersökningsplan som upprättades i samband med förundersökningarna samt den kompletterande utredningen etapp 2 utifrån Länsstyrelsens i Örebro län kravspecifikation.

Undersökningsplanens syften är de samma som finns uppställda i rapportens kapitel *Syfte och frågeställningar*. Inga ytterligare syften eller frågeställningar upprättades i efterhand. Arkeologgruppen AB anser sig ha uppfyllt de syften och frågeställningar som gällde för förundersökningarna och utredningen etapp 2 i den mån det varit möjligt utifrån lämningarnas förutsättningar, vilket avspeglar sig i den sammantagna rapporten i form av rapporttext, planer, schakt- och anläggningslistor.

De ytor som uppgavs i förfrågningsunderlaget stämde i stort sett överens med de ytor som undersöktes, även om RAÄ Lerbäck 1015 blev 300 kvadratmeter större. Förundersökningarna och den kompletterande utredningen etapp 2 skulle genomföras med en hög ambitionsnivå vilket Arkeologgruppen AB anser sig ha haft. Det grundar sig på genomförandet av undersökningarna avseende uppfyllelse av de metoder som använts och som Länsstyrelsen bedömt vara tillräckligt hög i och med godkännandet av undersökningsplanen.

Den tidplan som upprättades i undersökningsplanen har inte hållits vad gäller den skriftliga avrapporteringen av uppdraget. Arkeologgruppen AB har i god tid haft en dialog med Länsstyrelsen kring detta och då Länsstyrelsen efter en muntlig dialog med Arkeologgruppen AB kommit fram till att inget av de arkeologiska objekten skulle leda vidare till en arkeologisk undersökning (slutundersökning) godkändes en försening av den skriftliga rapporten då det inte skulle påverka exploatörens fortsatta arbeten.

Den personal som Arkeologgruppen AB presenterat som projektorganisation var också de personer som genomförde arbetena.

Arkeologgruppen AB följde de metoder och använde den teknik som presenterats för varje enskilt objekt. Inga avvikelser från den i förväg upprättade metoden gjordes. Den naturvetenskapliga analysen i form av makrofossilanalys som gjordes på RAÄ Lerbäck 268:1 genomfördes inte av Stefan Gustavsson, Arkeologikonsult. Omständigheterna kring lämningen gjorde att valet istället föll på Jens Heimdahl, Arkeologerna vid Statens Historiska Museum.

Då inga fynd hittades föll den upprättade fynd- och konserveringsstrategin bort. Arkeologgruppen AB har redovisat de preliminära resultaten muntligt samt skriftligt till Länsstyrelsen i Örebro län. De preliminära resultaten redovisades ett par veckor efter avslutat fältarbete. I och med fullbordandet av denna rapport är en fullständig skriftlig rapport Länsstyrelsen i Örebro län tillhanda omkring en månad efter tidplanen. En digital länk till rapporten finns på Arkeologgruppens hemsida, www.arkeologgruppen.se

och återfinns i SAMLA. När det gäller kvalitetskontroll och tillsyn har Arkeologgruppen AB följt undersökningsplanen genom att meddela Länsstyrelsen när det arkeologiska arbetet påbörjades och avslutades. Inga förutsättningar ändrades som föranledde Arkeologgruppen AB att kontakta Länsstyrelsen i ärendet under fältarbetet. Kopior av slutfakturor skickas till Länsstyrelsen i samband med slutfakturerings av undersökningen. Arkeologgruppen AB har under perioden inte gjort några interna förändringar av sin kvalitetssäkring.

Referenser

Tryckta källor

- Bondesson, W., Forenius, S., Nilsson, P. & Beckman-Thoor, K.
2013. *Sydvästlänken Örebro*. Närke, Hallsbergs, Hammars,
Lerbäcks och Viby socknar. Arkeologisk utredning etapp 2.
Riksantikvarieämbetet, UV rapport 2013:25.
- Ramström, A. 2014. *Åsbro-Askersund*. Särskild arkeologisk utredning
etapp 1 inför utbyggnad av väg 50, Lerbäcks och Askersunds
socknar, Närke. Arkeologgruppen rapport 2014:02.
- Ramström, A. 2014. *Åsbro-Askersund, arkeologisk utredning etapp 2*.
Arkeologisk utredning etapp 2 samt kompletterande utredning etapp 1 inom
tre tidigare undantagna områden inför utbyggnaden av väg 50 i Lerbäcks
och Askersunds socknar, Närke. Arkeologgruppen rapport 2014:24.

Tekniska och administrativa uppgifter

Landskap	Närke
Län	Örebro
Kommun	Askersund
Socken	Lerbäck
Fastighet	—
Fornlämningsnummer	Lerbäck 268:1, 356:1 och 1015
Projektledning	Helmut Bergold och Annica Ramström
Personal	Helmut Bergold och Annica Ramström
Undersökningstid	2015-08-17 till 2015-09-03
Exploateringsyta	Lerbäck 268:1 200 m ² Lerbäck 356:1, 2000 m ² Lerbäck 1015, 4000 m ²
Undersökt yta	Lerbäck 268:1 200 m ² Lerbäck 356:1, 2000 m ² Lerbäck 1015, 4000 m ²
Koordinater	Ekonomiska kartan, blad Skuru 9F6a och Åsbro 9F8b
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Länsstyrelsens diarienummer

431-1637-2015

Arkeologgruppens projektnummer

2015_19

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd omhändertogs.

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell RAÄ Lerbäck 268:1

Schaktnr	Längd/m	Djup/m	Beskrivning
696	4x1,2	0,3-1,3	Under mossan fanns uppkastad jord och sten i storleken 0,1-0,8 meter.
700	5x1,2	0,3	Under mossan fanns uppkastad jord och sten i storleken 0,1-0,8 meter.
706	4x1,2	0,3	Under mossan fanns uppkastad jord och sten i storleken 0,1-0,8 meter.

Bilaga 2. Schakttabell RAÄ Lerbäck 356:1

Schaktnr	Längd/m	Djup/m	Beskrivning
826	20x5	0,2-0,3	0,2 meter skogstörv och under detta berg eller större moränstenar samt gul sand.
871	8x2	0,2	Under 0,2 meter skogstörv fanns den sterila gula sanden.
875	6x2	0,2	Under 0,2 meter skogstörv fanns den sterila gula sanden.

Bilaga 3. Schakttabell RAÄ Lerbäck 1015

Schaktnr	Längd/m	Djup/m	Beskrivning	Anläggningar
200	11x3,5	0,4	Under grästorven fanns ett 0,2 meter tjockt ploglager som överlagrade den sterila sanden. Samtliga anläggningar hittades i övergången mellan ploglagret och sterilen.	A216 A230 A241 A250 A262 A275
204	11x3,5	0,4	Under grästorven fanns ett 0,2 meter tjockt ploglager som överlagrade den sterila sanden. Samtliga anläggningar hittades i övergången mellan ploglagret och sterilen.	A288-294 A295-298
208	7,5x3,5	0,4	Under grästorven fanns ett 0,2 meter tjockt ploglager som överlagrade den sterila sanden. Anläggningen hittades i övergången mellan ploglagret och sterilen.	A299
212	11x3,5	0,3-0,4	Under grästorven fanns ett 0,2 meter tjockt ploglager som överlagrade den sterila sanden.	
311	9x3,5	0,3-0,4	Under grästorven fanns ett 0,2 meter tjockt ploglager som överlagrade den sterila sanden.	
315	11x3,5	0,4	Under grästorven fanns ett 0,2 meter tjockt ploglager som överlagrade den sterila sanden. Anläggningen hittades i övergången mellan ploglagret och sterilen.	A319
341	14x1,5	0,4	Under grästorven fanns ett 0,2 meter tjockt ploglager som överlagrade den sterila sanden. Samtliga anläggningar hittades i övergången mellan ploglagret och sterilen.	A345-347
348	24x1,5	0,4	Under grästorven fanns ett 0,2 meter tjockt ploglager som överlagrade den sterila sanden.	
361	7x1,5	0,4	Under grästorven fanns ett 0,2 meter tjockt ploglager som överlagrade den sterila sanden.	
365	4x1,5	0,4	Under grästorven fanns ett 0,2 meter tjockt ploglager som överlagrade den sterila sanden.	
369	9x1,5	0,4	Under grästorven fanns ett 0,2 meter tjockt ploglager som överlagrade den sterila sanden. Samtliga anläggningar hittades i övergången mellan ploglagret och sterilen.	A372 A384

Bilaga 4. Anläggningsbeskrivningar RAÄ Lerbäck 268:1

Anr	Typ	Storlek/m	Höjd/m	Beskrivning
500	Vall	8x6x3	1,3	Triangulär vall bestående av uppkastad jord och naturstenar 0,1-0,8 meter stora.
602	Ugn	2x2		Ingrävning i sydslutning bedömd som ett försök till ugn eller en riven ugn. Ingrävningen är hästskoformad och idag återstår endast ett par stenar, 0,8-1 meter stora.
710	Ugn	3,5x2,5	1,65	Kallmurad av natursten 0,3-0,6 meter stora.

Bilaga 5. Anläggningsbeskrivningar RAÄ Lerbäck 356:1

Anr	Kontext	Typ	Storlek/m	Höjd/m	Beskrivning
800	Hus 1	Husgrund	11x5	0,8	Syllstensgrund i skalmursteknik, nord-sydlig riktning. Skalmursramen består av natursten i upp till 3 varv av 0,4-0,6 meter stora stenar. Ramen är fylld med stenar i storleken 0,15-0,25.
814	Hus 1	Spisröse	2x1,5	0,4	Består av 0,4-0,7 meter stora naturstenar i upptill två skift. Det översta skiftet har stenarnas flata sida uppåt vilka tillsammans bildar en jämn yta.
842		Väg			Modern transportväg som anlades vid anläggandet av väg 50 år 1956.
879		Stenmur	35x0,5	0,4	Byggt av natursten något kantig i variande storlek från 0,15-0,6 meter i diameter.
907	Hus 2	Jordkällare	6x2,5	1,4	Byggt av natursten i storleken 0,35-0,5 meter i upp till 6 varv. Ingång i söder.

Bilaga 6. Anläggningsbeskrivningar RAÄ Lerbäck 1015

Anr	Kontext	Typ	Storlek/m	Djup/m	Beskrivning
216	S200	Härdbotten	0,7x0,5	0,02	Oval med en fyllning av grå fläckig sand med kolstänk.
230	S200	Härdbotten	0,55x0,33	0,08	Oval med fyllning av grå fläckig sand med kolstänk.
241	S200	Härdbotten	0,6x0,4		Oval med fyllning av grå fläckig sand med kolstänk. Ej undersökt.
250	S200	Härdbotten	0,55x0,3		Oval med fyllning av gråfläckig sand med kolstänk. Anläggningen fortsätter in i den östra schaktväggen. Ej undersökt.
262	S200	Härdbotten	1x0,35	0,18	Oval med fyllning av gråfläckig sand med kolstänk. Anläggningen fortsätter in i den östra schaktväggen. Kolprov togs.
275	S200	Stolphål	0,6x0,5	0,16	Ljusgrå sandfyllning. Kolprov togs.
288-294	S204	Störhål	0,07		Runda, fyllning av grå sand. Ej grävda.
295-298	S204	Störhål	0,07		Runda, fyllning av grå sand. Ej grävda.
299	S208	Härdbotten	0,4x0,16		Oval med fyllning av gråfläckig sand med kolstänk. Ej grävd.
319	S315	Härdbotten	2,4x1,3	0,15	Oval med fyllning av sot, kol och enstaka skårviga stenar. Anläggningens ursprungliga form går ej att avgöra på grund av plöjning. Kolprov togs.
345-347	S341	Störhål	0,07		Runda med fyllning av grå sand. Ej grävda.
372	S369	Årderspår	2x0,09		Årderspår med en fyllning av mörkare sand som gick över schaktet diagonalt och bildade ett ruttmönster. Överlagrade A384.
384	S369	Härdbotten	0,6x0,4		Oval med fyllning av gråfläckig sand. Överlagrades av A372.

